

SPREMNOST ZAJEDNICE KAO FAKTOR PREVENTIVNOG DELOVANJA

Uvod

U savremenoj nauci postoji opšta saglasnost da utvrđivanje nivoa spremnosti zajednice za preventivno delovanje predstavlja inicijalnu kariku u lancu planiranja preventivnih programa. Rezultati procene spremnosti čine osnovu za izbor nivoa, strategija i intervencija preventivnog delovanja koje mogu biti uspešno primenjene i podržane u datoj sredini. Neusklađenost sadržaja, strukture i načina primene programa sa stepenom u kome je sredina pripremljena za prevenciju smatra se jednim od najvažnijih uzroka nedosledne efektivnosti primenjenih preventivnih programa. Na taj način se može objasniti zbog čega preventivni programi, koji su uspešno primenjeni u drugim zemljama, na našim prostorima ne ostvaruju ni minimalne efekte.

Predmet ovog rada je procena spremnosti školske zajednice za preduzimanje aktivnosti preventivnog karaktera i izvođenje zaključaka o aktivnostima koje je opravdano i celishodno primeniti s obzirom na ustanovljeni nivo spremnosti. U tom kontekstu, spremnost se posmatra kao jedan od faktora uspešnog preventivnog delovanja.

Spremnost zajednice

Pojam

Spremnost zajednice obuhvata obaveštenost, zainteresovanost, sposobnost i volju određene sredine da inicira i podrži aktivnosti preventivnog karaktera. U pitanju je organizacioni potencijal zajednice za preventivno delovanje, izražen kroz stepen i obim u kojem je zajednica adekvatno pripremljena za planiranje, iniciranje, primenu i unapređivanje preventivnih aktivnosti (više: Popović-Ćitić, Žunić-Pavlović, 2005a).

Dimenzije spremnosti sredine

Spremnost zajednice je multidimenzionalni konstrukt koji se ispoljava preko različitih aspekata ili dimenzija. Šest ključnih dimenzija spremnosti zajednice su:

1. Postojeće preventivne aktivnosti;
2. Informisanost o preventivnim aktivnostima u sredini;
3. Rukovođenje;
4. Opšta klima u sredini;
5. Znanje o problemu, i
6. Resursi (Oetting i sar., 2001).

Na nivou jedne škole ne mora postojati ujednačenost između dimenzija spremnosti. Škola može biti na visokom nivou spremnosti u pogledu jedne dimenzije, a da nivo spremnosti prema drugim dimenzijama bude veoma nizak. Ukupan nivo spremnosti odražava prosečnu ocenu svih dimenzija.

Nivoi spremnosti zajednice

Prema Modelu spremnosti zajednice, moguće je razlikovati devet nivoa spremnosti sredine za primenu preventivnih programa (Oetting i sar., 1995). Kada je reč o prevenciji prestupničkog ponašanja učenika u školi, osnovne karakteristike svakog od nivoa bile bi sledeće:

- I. *Neznanje (tolerancija)*: Ne pridaje se značaj problemu prestupničkog ponašanja učenika u školi, niti prepoznaje potreba za preventivnim delovanjem.
- II. *Poricanje*: Opšti stav je da prestupništvo jeste ili bi moglo biti problem, ali da škola ne može preduzeti ništa po tom pitanju.
- III. *Prepoznavanje*: Preovladava shvatanje da prestupničko ponašanje učenika jeste problem koji treba rešavati na nivou škole, ali nema motivacije i energije za konkretnu akciju.
- IV. *Pretplaniranje*: Razmatra se preduzimanje konkretnih akcija u pravcu prevencije prestupništva, ali se rukovođenje i realizacija poveravaju faktorima izvan škole (službe socijalne i zdravstvene zaštite, nevladine i humanitarne organizacije i dr.).
- V. *Pripremanje*: Grupa zaposlenih aktivno radi na planu preventivnog programa za konkretnu školu, dok su stavovi ostalih podeljeni.
- VI. *Inicijacija*: U školi je započela realizacija programa prevencije na eksperimentalnoj osnovi, uz umereno angažovanje zaposlenih.
- VII. *Stabilizacija (institucionalizacija)*: Jedan ili više preventivnih programa se rutinski realizuju u školi, ali nema sistematske evaluacije.
- VIII. *Konfirmacija i ekspanzija*: Ohrabrene postignutim rezultatima, škole pokreću nove programa u cilju uključivanja većeg broja učenika i zadovoljavanja specifičnih potreba pojedinih grupa.
- IX. *Profesionalizacija*: Preventivni programi se kontinuirano prate i evaluiraju, a rezultati evaluacije koriste kao osnova za modifikaciju, proširivanje i unapređivanje programa (više: Popović-Ćitić, Žunić-Pavlović, 2005b).

Procena nivoa spremnosti

Za procenu nivoa spremnosti zajednice najčešće se koristi metoda utvrđenog rangiranja. Na početku se formulišu deskriptivne izjave koje reprezentuju stavove i ponašanja zajednice za koje se pretpostavlja da su u vezi sa spremnošću. Za svaku dimenziju spremnosti zajednice određuje se skala deskriptivnih izjava koja služi za skorovanje podataka (Edwards i sar.). U prikupljanju podataka koristi se tehnika ključnih informanata (Slater i sar, 2005). Ključni informanti su osobe koje poznaju zajednicu i koji mogu da pruže podatke o aktuelnim dešavanjima. Izbor broja i vrste primarnih informanata u direktnoj je zavisnosti od veličine zajednice i konkretnog problema na koji se želi delovati. U ispitivanju se koriste polustrukturirani intervjui sa konkretnim pitanjima vezanim za specifične informacije koje opisuju zajednicu u svim njenim dimenzijama spremnosti (više: Oetting i sar., 1995).

Ciljevi istraživanja

Polazeći od predmeta istraživanja, koji je formulisan kao procena spremnosti beogradskih srednjih škola za prevenciju prestupničkog ponašanja učenika, izdvojeni su sledeći istraživački ciljevi:

1. Utvrđivanje nivoa spremnosti prema ključnim dimenzijama;
2. Utvrđivanje ukupnog nivoa spremnosti.

Metodologija

Vreme i mesto istraživanja

Istraživanje je sprovedeno tokom oktobra i novembra školske 2005/2006. godine u 67 beogradskih srednjih škola koje su učestvovala u *Programu edukacije školskih timova o prevenciji prestupničkog ponašanja učenika u školskoj sredini*.^{*}

Uzorak

Ispitano je ukupno 208 službenika zaposlenih na različitim radnim mestima u srednjim školama, i to su: predstavnici uprave škole (25%), predstavnici pedagoško-psihološke službe (34,1%), nastavnici (23,6%), školski policajci (13,5%) i menadžeri za bezbednost (1,9%) (Tabela 1).

Tabela 1 - *Distribucija ispitanika prema radnom mestu*

Radno mesto	Ispitanici	
	br.	%
Uprava	52	25,0
PP služba	71	34,1
Nastavnik	49	23,6
Školski policajac	28	13,5
Menadžer za bezbednost	4	1,9
Nepoznato	4	1,9
Ukupno	208	100,0

Način prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni od ključnih informanata, odnosno osoba koje dobro poznaju školsku sredinu i koje su upoznate sa problemima i aktuelnim dešavanjima. U ispitivanju je korišćen *Upitnik za procenu spremnosti školske sredine*, koji je posebno konstruisan za potrebe ovog istraživanja. Za svaku dimenziju prethodno je izdvojeno tri do pet indikatora za procenu, odnosno pokazatelja na osnovu kojih se utvrđivao nivo spremnosti. Upitnik je sadržao ukupno 39 pitanja.

Statistička obrada podataka

^{*} *Program edukacije školskih timova o prevenciji prestupničkog ponašanja učenika u školskoj sredini* realizuje Ministarstvo prosvete i Pedagoško društvo Srbije od aprila 2005. godine.

Statistička obrada podataka je zasnovana na metodama deskriptivne statistike (frekvencije i procenti). Rezultati su prikazani tabelarno uz odgovarajuće komentare.

Treba naglasiti da je u radu prikazan samo deo rezultata istraživanja, odnosno jedan do dva pokazatelja za svaku dimenziju spremnosti.

Rezultati istraživanja sa diskusijom

U narednom delu su prikazani rezultati istraživanja prema ranije navedenim dimenzijama spremnosti zajednice.

1. Postojeće preventivne aktivnosti

Prva dimenzija spremnosti - postojeće preventivne aktivnosti, ispitana je preko sledećih indikatora:

- analiza ciljeva i zadataka preventivnih programa koji se primenjuju u školi,
- analiza strategija i intervencija preventivnog delovanja,
- karakteristike ciljne populacije kojoj su programi namenjeni,
- intenzitet i trajanje programa i
- rezultati evaluacije programa.

Program prevencije prestupništva je definisan kao skup planiranih, organizovanih i strukturiranih strategija i intervencija, čiji je osnovni cilj redukovanje rizičnih i jačanje protektivnih faktora u određenom socijalnom kontekstu, kod određene ciljne populacije i u određenom vremenskom periodu (Pavlović i sar., 2006).

Prema podacima prikazanim u Tabeli 2, programi prevencije prestupničkog ponašanja se realizuju u 86,6% srednjih škola, dok u 13,4% škola nema preventivnih programa.

Tabela 2 - *Distribucija škola prema postojanju preventivnih programa*

Postojanje programa	Škole	
	br.	%
Postoje	58	86,6
Ne postoje	9	13,4
Ukupno	67	100,0

Preventivni programi koji se trenutno primenjuju u srednjim školama najčešće imaju za cilj: prevenciju zloupotrebe psihoaktivnih supstancija (u daljem tekstu PAS) (58,2%), unapređivanje socijalnih veština učenika (37,3%), unapređivanje reproduktivnog zdravlja (34,3%), organizovanje i ispunjavanje slobodnog vremena pozitivnim i konstruktivnim izbornim aktivnostima (26,9%), unapređivanje bezbednosti učenika u školi (20,9%), rad sa roditeljima (13,4%) i prevenciju izostajanja učenika iz škole (6%) (Tabela 3).

Tabela 3 - *Distribucija škola prema vrsti preventivnih programa*

Vrsta programa	Škole		
	Ima	Nema	Ukupno

	br.	%	br.	%	br.	%
Prev. zloupotrebe PAS	39	58,2	28	41,8	67	100,0
Trening socijalnih veština	25	37,3	42	62,7	67	100,0
Reproduktivno zdravlje	23	34,3	44	65,7	67	100,0
Izborne aktivnosti	18	26,9	49	73,1	67	100,0
Unapređivanje bezbednosti	14	20,9	53	79,1	67	100,0
Rad sa roditeljima	9	13,4	58	86,6	67	100,0
Prev. izostajanja iz škole	4	6,0	63	94,0	67	100,0

Strategije preventivnog delovanja koje se primenjuju u okviru pomenutih programa su: informisanje (prevencija zloupotrebe PAS, reproduktivno zdravlje, rad sa roditeljima), edukacija (trening socijalnih veština, prevencija izostajanja iz škole), izborne aktivnosti (sport i umetnost) i environmentalistički pristup (unapređivanje bezbednosti) (više o strategijama: Popović-Ćitić, 2004).

Programi se realizuju u saradnji sa drugim institucijama i organizacijama (zdravstvene službe, nevladine i humanitarne organizacije i dr.), uz umereno ili slabo učešće i kontrolu zaposlenih u školi.

Uobičajeno, programi su namenjeni samo izvesnom broju učenika (10-30% ukupnog broja). Trajanje najvećeg broja programa je od nekoliko nedelja do jednog polugodišta. Nema sistematske evaluacije primenjenih programa.

2. Informisanost o preventivnim aktivnostima u školi

Informisanost o preventivnim aktivnostima u školi, kao druga dimenzija spremnosti, ispitana je preko sledećih indikatora:

- pažnja koja se posvećuje prevenciji prestupništva u školi,
- opis preventivnih aktivnosti u školi,
- stepen informisanosti zaposlenih o preventivnim aktivnostima i
- opis formalne i neformalne politike, prakse i pravila škole u pogledu prestupničkog ponašanja učenika.

Prema oceni najvećeg broja ispitanika, škole posvećuju mnogo pažnje (42,3%), odnosno izuzetno mnogo pažnje (13,9%) prevenciji prestupničkog ponašanja učenika. Takođe, veliki broj ispitanika (32,7%) smatra da se u školi osrednja pažnja posvećuje ovom problemu. Ukupno 9,6% ispitanika je izjavilo da se u školi malo pažnje posvećuje prevenciji prestupništva (Tabela 4).

Tabela 4 - *Distribucija ispitanika prema oceni nivoa pažnje posvećenoj prevenciji*

Nivo pažnje	Ispitanici	
	br.	%
Izuzetno mnogo	29	13,9
Mnogo	88	42,3
Osrednje	68	32,7
Malo	20	9,6
Nepoznato	1	0,5
Ukupno	208	100,0

O preventivnim programima koji se trenutno realizuju u srednjim školama dobro su informisani predstavnici pedagoško-psihološke službe, ali ne i drugi zaposleni. Usled nepostojanja sistematske evaluacije procesa i evaluacije efekata, znanja o snagama i slabostima primenjenih programa su ograničena i ne mogu se iskoristiti kao osnova za unapređivanje preventivnog delovanja.

Otkriveno je postojanje značajnih problema u pogledu pravila škole koja se odnose na prestupničko ponašanje učenika i, posebno, njihovog poštovanja i doslednog sprovođenja. O tome svedoči i stav većine ispitanika da postoji potreba za proširivanjem ili izmenom pravila škole koja se odnose na prestupničko ponašanje učenika (71,6%) (Tabela 5).

Tabela 5 - Distribucija ispitanika prema oceni postojećih pravila u školi

Pravila u školi	Ispitanici	
	br.	%
Potrebno proširivanje i izmena	149	71,6
Nije potrebno proširivanje i izmena	58	27,9
Nepoznato	1	0,5
Ukupno	208	100,0

3. Rukovođenje

Indikatori za procenu treće dimenzije spremnosti - rukovođenja bili su:

- hijerarhija odgovornosti zaposlenih u školi za pitanja u vezi sa prestupničkim ponašanjem,
- zainteresovanost odgovornih lica u školi za uvođenje ili proširivanje preventivnih aktivnosti i
- nivo uključenosti odgovornih lica u preventivne aktivnosti.

Stav uprave škole prema prevenciji prestupničkog ponašanja učenika ispitanici su različito opisali. U najvećem broju slučajeva uprava ima pozitivan odnos i aktivno radi na prevenciji prestupništva tako što: podstiče i podržava preventivne aktivnosti (48,6%), zadužuje pojedine zaposlene da se bave prevencijom prestupništva (23,6%) ili neposredno realizuje preventivne programe (18,3%). U ostalim slučajevima ispitanici su izjavili da je uprava zainteresovana za prestupničko ponašanje, ali ne i za programe prevencije (6,3%), odnosno da je uprava sporadično i slabo zainteresovana za prestupničko ponašanje učenika (1,4%) (Tabela 6).

Tabela 6 - Distribucija ispitanika prema oceni stava uprave

Stav uprave	Ispitanici	
	br.	%
Neposredno realizuje	38	18,3
Zadužuje zaposlene	49	23,6
Podstiče i podržava	101	48,6
Zainteresovana	13	6,3
Slabo zainteresovana	3	1,4
Nepoznato	4	1,9
Ukupno	208	100,0

Prema oceni ispitanika, za pitanja u vezi sa prestupničkim ponašanjem učenika u školi su najodgovorniji: direktori (51,9%), pedagozi ili psiholozi (33,7%) i razredne starešine (6,7%). Prema oceni pojedinih ispitanika u školi ne postoji podela posla, odnosno niko posebno nije odgovoran za ova pitanja (6,7%) (Tabela 7).

Tabela 7 - *Distribucija ispitanika prema oceni odgovornosti zaposlenih*

Odgovornost	Ispitanici	
	br.	%
Direktor	108	51,9
Psiholog ili pedagog	70	33,7
Razredni starešina	14	6,7
Niko posebno	14	6,7
Nepoznato	2	1,0
Ukupno	208	100,0

4. Opšta klima u školi

Četvrta dimenzija spremnosti - opšta klima u školi, ispitana je preko sledećih indikatora:

- stavovi prema prestupničkom ponašanju učenika,
- teškoće u realizaciji postojećih preventivnih aktivnosti i
- postojanje tolerancije prema prestupničkom ponašanju učenika u pojedinim situacijama.

Otkrivene su značajne razlike u pogledu stavova ispitanika prema prestupničkom ponašanju učenika u školi. Najveći broj ispitanika ima pozitivan stav prema prevenciji prestupništva u školi i prihvata odgovornost za rešavanje ovog problema, što se ogleda u izjavama da je prevencija prestupništva jedan od osnovnih zadataka škole (32,7%) i da aktivno učestvuju u realizaciji preventivnih programa i aktivnosti u školi (28,8%).

Istovremeno, kod velikog broja ispitanika prisutna je distanciranost ili osećanje bespomoćnosti u odnosu na rešavanje ovog problema, što odražavaju sledeće izjave: u školi će uvek biti učenika koji se prestupnički ponašaju (14,9%), prestupničko ponašanje pojedinih učenika ne ometa rad škole u celini (12%) i škola ništa ne može da uradi povodom prestupničkog ponašanja učenika (1,4%).

Na kraju, izvestan broj ispitanika smatra da škola treba da se bavi prevencijom prestupništva ali za sada za to nema uslova (10,1%) (Tabela 8).

Tabela 8 - *Distribucija ispitanika u odnosu na stav prema prestupništvu učenika*

Lični stav	Ispitanici	
	br.	%
Uvek će biti	31	14,9
Škola je nemoćna	3	1,4
Ne ometa rad škole	25	12,0
Nema uslova	21	10,1
Osnovni zadatak	68	32,7

Aktivno učestvujem	60	28,8
Ukupno	208	100,0

5. Znanje o prestupničkom ponašanju učenika

U cilju sagledavanja nivoa znanja zaposlenih o prestupničkom ponašanju učenika, odnosno pete dimenzije spremnosti, izdvojeni su sledeći indikatori:

- informisanost zaposlenih u školi o karakteristikama, uzrocima i posledicama prestupništva,
- dostupnost informacija o prestupničkom ponašanju učenika zaposlenima u školi i
- način na koji se zaposleni informišu o prestupništvu.

Najveći broj ispitanika je izjavilo da raspolaže opštim znanjima o prestupničkom ponašanju dece i omladine (68,3%). Ukupno 24% ispitanika smatra da detaljno poznaje učestalost, oblike, uzroke i posledice prestupništva, a svega 7,7% da ne zna mnogo o prestupništvu.

Tabela 9 - *Distribucija ispitanika prema oceni nivoa znanja o prestupništvu*

Nivo znanja	Ispitanici	
	br.	%
Detaljno poznajem	50	24,0
Opšta znanja	142	68,3
Ne znam mnogo	16	7,7
Ukupno	208	100,0

Najzastupljeniji su ispitanici koji su znanja o prestupničkom ponašanju stekli kroz dugogodišnji rad i iskustvo (53,4%). Na drugom mestu po učestalosti su ispitanici koji su znanja stekli na studijama (15,9%). Najmanje su zastupljeni ispitanici koji su znanja o prestupničkom ponašanju stekli čitanjem stručne literature (12%) ili završavanjem odgovarajućih edukacija (10,6%) (Tabela 10).

Tabela 10 - *Distribucija ispitanika prema načinu sticanja znanja o prestupništvu*

Način sticanja znanja	Ispitanici	
	br.	%
Na studijama	33	15,9
Rad i iskustvo	111	53,4
Stručna literatura	25	12,0
Edukacije	22	10,6
Ne znam mnogo	15	7,2
Nepoznato	2	1,0
Ukupno	208	100,0

6. Resursi

Poslednja, šesta dimenzija spremnosti je ispitana preko sledećih indikatora:

- nivo stručnosti i edukovanosti zaposlenih u školi koji se bave prevencijom prestupništva učenika,
- uključenost volontera u postojeće preventivne aktivnosti,
- spremnost škole da podrži preventivne aktivnosti putem volonterskog rada zaposlenih, finansiranja i obezbeđivanja potrebnog prostora,
- način finansiranja postojećih preventivnih aktivnosti i
- postojanje dugoročne strategije finansiranja preventivnih programa.

Preko polovine ispitanika smatra da škola ne raspolaže resursima koji bi se mogli angažovati u preventivnom delovanju (57,2%). Međutim, veliki broj ispitanika ima ideju ili zna kako bi se resursi mogli dobiti (22,6%). Izvestan broj ispitanika (7,2%) smatra da bi u realizaciji preventivnih programa trebalo angažovati isključivo spoljne resurse. Samo je jedan ispitanik (0,5%) ukazao na postojanje posebnih fondova na nivou škole koji bi se mogli iskoristiti za preventivne programe i aktivnosti (Tabela 11).

Tabela 11 - *Distribucija ispitanika u odnosu na poznavanje raspoloživih resursa*

Resursi	Ispitanici	
	Br.	%
Nema resursa	119	57,2
Imam ideju ili znam	47	22,6
Spoljni resursi	15	7,2
Postoje školski fondovi	1	0,5
Nepoznato	26	12,5
Ukupno	208	100,0

Od ukupnog broja ispitanika, 49% bi volonterski učestvovalo u realizaciji preventivnih aktivnosti, a 38% ukoliko bi to bio plaćen posao. Svega 6,3% ispitanika smatra da realizacija preventivnih programa nije posao za njih (Tabela 12).

Tabela 12 - *Distribucija ispitanika prema spremnosti da učestvuju u programima prevencije prestupništva*

Učešće u programima	Ispitanici	
	br.	%
Volonterski posao	102	49,0
Plaćeni posao	79	38,0
Ne bih učestvovao-la	13	6,3
Nepoznato	14	6,7
Ukupno	208	100,0

Zaključak i preporuke

Na osnovu rezultata istraživanja predmetno usmerenog na ispitivanje spremnosti beogradskih srednjih škola za primenu programa prevencije prestupničkog ponašanja učenika može se zaključiti da se škole u ovom trenutku nalaze na trećem, odnosno četvrtom nivou spremnosti.

Osnovne karakteristike trećeg nivoa spremnosti - nivoa prepoznavanja su:

- Izvestan broj zaposlenih prepoznaje potrebu za preventivnim delovanjem, ali im nedostaje motivacija da preduzmu konkretne akcije;
- Zaposleni su čuli za preventivne programe i aktivnosti, ali su njihova znanja ograničena;
- Rukovodioci smatraju da nešto mora da se preduzme po pitanju prestupništva učenika, ali im nedostaje motivacija i energija;
- Preovladava distanciranost, nezainteresovanost ili stav da prestupničko ponašanje učenika nije pitanje od značaja za celu školu;
- Izvestan broj zaposlenih prepoznaje oblike prestupničkog ponašanja kod pojedinih učenika, ali su znanja ograničena i stereotipna;
- Zaposleni ne znaju koji su im resursi potrebni za preventivne programe, niti odakle bi ih mogli pribaviti.

Četvrti nivo spremnosti - nivo pretplaniranja može se opisati na sledeći način:

- Na sastancima zaposleni diskutuju o preduzimanju preventivnih aktivnosti, ali još nije napravljen plan na nivou škole;
- Zaposleni su počeli da prikupljaju informacije o preventivnim programima i aktivnostima u svojoj i drugim školama;
- Rukovodioci nastoje da podstaknu zaposlene na akciju i u tom cilju su održali nekoliko sastanaka na kojima se diskutovalo o problemu;
- Stavovi zaposlenih reflektuju zainteresovanost za problem prestupništva ("moramo da učinimo nešto, ali ne znamo kako");
- Zaposleni raspolažu opštim informacijama o prestupništvu, ali su znanja o etiologiji i faktorima rizika stereotipna i ograničena;
- Zaposleni znaju koji su im resursi potrebni za preventivno delovanje i kako bi mogli biti obezbeđeni.

Očigledno, postoji izražena potreba za unapređivanjem nivoa spremnosti beogradskih srednjih škola za delovanje na polju prevencije prestupničkog ponašanja učenika. Neposredna primena gotovih preventivnih programa, u aktuelnoj situaciji, definitivno bi imala neizvestan ishod. Primeni konkretnih preventivnih programa trebalo bi da prethode aktivnosti usmerene ka povećavanju nivoa spremnosti škole. Unapređivanje spremnosti, koje se drugačije naziva mobilizacija, podrazumeva preduzimanje određenih aktivnosti koje imaju za cilj podsticanje zaposlenih u školi da preduzmu zajedničku akciju. Takve aktivnosti, iako nisu direktno usmerene na prevenciju problema u školi, već prvenstveno deluju u pravcu unapređivanja znanja i obaveštenosti o problemima i preventivnim aktivnostima, posredno ostvaruju i izvesne preventivne efekte.

U zavisnosti od ustanovljenog nivoa spremnosti sredine vrši se selekcija strategija mobilizacije sredine, odnosno usklađivanja pojedinačnih dimenzija i unapređivanja nivoa ukupne spremnosti (Jumper-Thurman i sar., 2003; Edwards i sar., 2000; Donnermeyer i sar., 1997; Kumpfer i sar., 1996).

Na trećem i četvrtom nivou spremnosti preporučuje se primena sledećih strategija mobilizacije:

- edukativni programi o prevalenciji prestupničkog ponašanja, korelacijama i uzrocima prestupništva i

- edukativni programi koji uvode koncept prevencije i ilustruju specifične preventivne programe.

Pomenute strategije imaju za cilj motivisanje i učvršćivanje uverenja da škola može mnogo da učini na planu prevencije prestupničkog ponašanja, kao i razvijanje konkretnih ideja o preventivnim programima. Ciljna populacija na koju treba delovati su ključni lideri. Poželjno je distribuiranje flajera i postera, postavljanje bilborda, kao i organizovanje medijskih kampanja. Medijska kampanja bi trebalo da ima informativni karakter, tačnije da naglašava štetne posledice prestupničkog ponašanja i upoznaje sa načinima na koje se prestupništvo redukuje kroz preventivne programe.

Literatura

Donnermeyer, J. F., Oetting, E. R., Plested, B. A., Edwards, R. W., Jumper-Thurman, P., Littlethunder, L. (1997). Community readiness and prevention programs. *Journal of Community Development*, 28 (1), 65-83.

Edwards, R. W., Jumper-Thurman, P., Plested, B. A., Oetting, E. R., Swanson, L. (2000). Community readiness: Research to practice. *Journal of Community Psychology*, 28 (3), 291-307.

Jumper-Thurman, P., Plested, B. A., Edwards, R. W., Foley, R., Burnside, M. (2003). Community readiness: The journey to community healing. *Journal of Psychoactive Drugs*, 35 (1), 27-31.

Kumpfer, K. L., Whiteside, H. O., Wandersman, A. (1996). *Assessing and increasing community readiness for prevention: A handbook of issues, tips, and tools*. Rockville, MD: National Institute on Drug Abuse.

Oetting, E. R., Jumper-Thurman, P. J., Plested, B., Edwards, R. W. (2001). Community readiness and health services. *Substance Use and Misuse*, 36 (6-7), 825-843.

Oetting, E. R., Donnermeyer, J. F., Plested, B. A., Edwards, R. W., Kelly, K., Beauvais, F. (1995). Assessing community readiness for prevention. *The International Journal of Addictions*, 30 (6), 659-683.

Pavlović, M., Žunić Pavlović, V., Popović Ćitić, B. (2006). *Programi prevencije prestupništva: Priručnik za školske timove*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (u štampi)

Popović Ćitić, B., Žunić Pavlović, V. (2005a). *Prevencija prestupništva dece i omladine*. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Pedagoško društvo Srbije.

Popović Ćitić, B., Žunić Pavlović, V. (2005b). Procena spremnosti zajednice za primenu preventivnih programa. *Nauka, bezbednost, policija*, 10 (1), 51-69. Beograd: Policijska akademija.

Popović Ćitić, B. (2004). Strategije risk-fokusirane prevencije devijantnih ponašanja. *Socijalna misao*, 41 (1), 55-83. Beograd: IP Socijalna misao.

Slater, M. D., Edwards, R. W., Plested, B. A., Thurman, P. J., Kelly, K. J., Comello, M. L. G., Keefe, T. J. (2005). Using Community Readiness key informant assessments in a randomi-

zed group prevention trial: Impact of a participatory community-media intervention. *Journal of Community Health*, 30 (1), 39-53.